

VRTNAR.

List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh
in za sadjarstvo.

Št. 1.

V Ljubljani, 15. januarija 1889.

Letnik II.

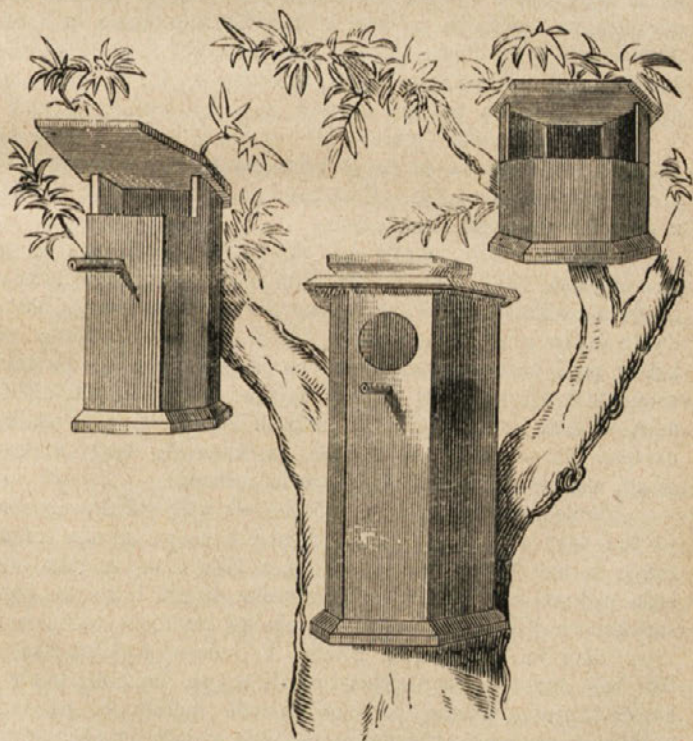
Valilnice ali umetne tružice za take ptice, ki si gnezda delajo po duplih in votlinah.

Mnoge ptice si narejajo posebno rade po drevesnih duplih svoja gnezda; po takih votlinah tudi prenočujejo in si ob grdem vremenu po njih iščejo zavetja. Med takimi pticami je pa dostikrat veliko najkoristnejših. Koder je torej takih duplin malo ali celo nič, tam si tudi ne morejo take ptice narejati gnezda, pa tudi ne prebivati. Tako pa imajo čestokrat prebivalci po takih krajih marsikatero leto veliko škode.

Toda takih naravnih dupel, ki se narede, kedar odgnijejo veje, ali jih pa žolne s svojim šilastim kljunom izdolbejo, ni prav veliko, ker po vrtilih navadno stara, pokvarjena drevesa odpravljajo.

Povsod, koder se take luknje ali votline že od narave nahajajo ter ptičice po njih gnezdijo, gleda naj se zelo na to, da se tudi ohranijo, a tam, koder jih ni, naredimo jih lahko z majhnim

trudom ako le izdolbemo luknjo in nad njo pribijemo kako desko za streho, vhod v luknjo pa napravimo nekoliko oži ali pa širši.

Pod. 1.

Po krajih, koder takih naravnih lukenj ni dosti, in takih krajev bo menda največ, pomagamo si lahko, ako naredimo umetne luknje, po katerih ptice prav rade narejajo svoja gnezda, pa tudi po njih prenočujejo. Najlaže je take umetne votline narediti, ako odrežemo votla drevesna debela ali veje v od enega do dveh čevljev, od znotraj lepo očedimo jih, na obeh koncih z deščicami zabijemo ali po pa kako drugače proti zraku in vlagi zavarujemo, potem pa izrežemo na prikladnem mestu in ptičji velikosti primerno široke luknje, skozi katere ptice noter in ven letajo.

Druge take umetne dupline ali ptičje valilnice so pa trušice za škorce, kakeršnih se po mnogih krajih, posebno po gorenjem Avstrijskem, prav veliko vidi. Te trušice imajo 4 do 6 sten in tla, visoke so 1 do 1½ čevlja, okoli 6 palecv široke ter imajo od zgoraj strešico, da dež ne vhaaja v trušico. Kaki dve tretjini na visoko ali pa še više izreže se luknja, kjer ptice noter in ven letajo, pred luknjo pa se zabije paličica ali klinček, da se ptica lahko useda.

Take trušice ali valilnice, kakeršne rabijo škoreem, napraviti je lahko tudi drugim pticam, le primerne morajo biti njih življenju, zato pa so v visokosti in še posebno v širjavi notranjega prostora in v velikosti vhodne luknje zelo različne od valilnih trušic za škorce. Take trušice kaže podoba 1.

Slavni dr. Gloger bil je prvi, ki je take valilnice in trušice, po katerih ptiči prenočujejo in jajca valijo, bistveno zboljšal. On je namreč v take trušice od znotraj, in sicer takoj pod vhodno luknjo, postavil še eno deščico, v katero je proti zadnji strani vrezana okrogla luknja, ki je velika kakor vhodna luknja, in skozi katero ptiči v trušico dohajajo. Ta deščica deli trušico v dva predela, v gornjega in spodnjega, a skozi vrezano okroglo luknjo hodi ptica v spodnji predel. Zato se pa v spodnjem predelu, kjer ima ptica svoje gnezdo, gorkota delj časa vzdržuje, pa tudi roparske živali, kakeršne so na pr. kuna, mačka, dihur in veverica, ne morejo do ptičjega gnezda.

Vse take trušice morajo biti od zunaj temne: zategadelj naj se zbijejo že iz takih desák ali se pa naj s primerno barvo pobarvajo. Tudi je dobro, ako se z drevesno skorjo obijejo. Posamesni deli takih trušic se morajo čvrsto zlepiti in z drobnimi žeblički skupaj zbiti.

Vhodne luknje morajo biti okrogle in ravno tolikšne, da se ptice, katerim so namenjene, lahko skozi zmuzajo. Skozi prevelike luknje pridejo lahko druge živali v valilnice, kakor na pr. veverice. Tudi morajo imeti trušice premikalnik, da se lahko vsako leto očedijo, kar je posebno potrebno pri takih trušicah, v katere ptiči pogostoma zahajajo, to pa zato, ker se po takih trušicah poleg nesnage tudi uši in drugi mrčesi radi zarezajo. Pa tudi miši in drugi enaki glodalci večkrat hranijo po takih trušicah želod i. t. d. Premikalnik mora biti tako narejen, da se lahko zapira, ter ga kune in druge enake živali ne morejo odpirati, pa tudi ne do ptičjega gnezda prihajati.

Votle drevesne veje in valilnice ali ptičje trušice postavljajo se po drevesih, pa tudi med veje po grmovji. Postaviti se pa morajo trdno, da jih vetrovi ne trgajo in na tla ne mečejo. Vhodna luknja naj se tako obrne, da ne more nobena mokrota v valilnice. Po drevesih, katera hitro in bujno rasto, pa tudi po smrekah in jelkah, je še najbolje obešati omenjene valilnice in trušice.

Škoreem in drugim pticam, ki rade v družini živé, naj se trušice nekoliko bolj druga k drugi postavijo, ali se pa naj več takih trušic na eno drevo obesi. Drugim pticam, posebno senicam, morajo se pa trušice že nekoliko bolj narazen razpostaviti, ker navadno hočejo večega in obširnejega kroga.

Ptice, ki delajo posebno rade po takih trušicah gnezda, so: škorec, razne vrsti senic, brglez, čopasti vdab, ščinkovci in še mnogo drugih. Tudi stržki, pastiričice itd. narejajo si gnezda po votlih drevesnih vejah, ki pa morajo ležati in

s protjem biti pokrite. Rdečerepke, muharčki in druge enake ptice hodijo tudi rade v take tružice, ki pa vendar ne smejo imeti vhodnih lukenj, ampak morajo pod streho biti odprte.

Zeleti bi bilo, da bi tu omenjene valilne tružice prav obilno po drevesih nastavljali, a to ne le onod, koder je obilo sadnega drevja, marveč povsod, koder delajo škodljivi žužki in drugi mrčesi poljedelcem in gozdarjem škodo.

O sajenji sadnega drevja.

Sadno drevje se sme saditi jeseni, pa tudi spomladi.

Jeseni je dobro drevje saditi po takih krajih, koder je zgodnja in suha spomlad, v gorki, lahki in suhi zemlji; tudi po brežinah, proti jugu obrnenih, kaže jeseni saditi. Spomladanjska saditev je pa boljša v navadni, ilovnati zemlji, posebno če je težka in mrzla.

Če pa ima gospodar drevje, katero hoče presaditi, doma ali vsaj blizu doma, sadi je lahko tudi v precej težki zemlji jeseni, ali saditi je mora tako zgodaj, da utegne še isto jesen novih korenin pognati, torej ob času, ko je zemlja še dovolj topla. Tudi morajo jame že nekoliko časa prej biti izkopane, in rahle prsti ali pa gruča treba zemlji primešati; iz kratka: kolikr mogoče, mora se zdaj vsajenemu drevesu gorko postlati. Najboljši jesenski čas je za to mesec september in pa začetek oktobra, prav za prav okoli sv. Mihela. Natančneje pa kaže nam drevo samo, kdaj je jeseni čas presaditi je, — takrat namreč, kadar je nehalo čez in čez zadnje popke nastavljati. Tedaj se pa mora najprej drevesu previdno vse perje z nožem ali škarjami postriči, potem pa naj se varno tako izkoplje, da se mu korenine preveč ne poškodujejo. Čez 14 dni popadajo drevesu še ostali listni reclji.

Da bi se drevo prav s kepo presajalo, ni ravno treba; vendar je koristno, da se tista prst, katera se še sama med koreninami drži, ne odtrese od njih. Sploh naj se jeseni drevesa presajajo prav previdno, in nikoli naj se ne pozabi drevesu takoj, kadar je presadimo, priliti.

Dreves, ki so bila na divjake cepljena, ne smemo nikoli globoko saditi, ampak bolj plitvo. Nasproti pa morajo na pritlikave cepljena drevesa (jablane na ivanjače, hruške na kutne) zmerom s cepljenim koncem v zemljo priti. Če potem, ko je drevo bilo vsajeno, nastopi suho in gorko vreme, treba je drevo vsak dan poškropiti s škropilnico. Ob hudem mrazu po zimi pa je treba rahle zemlje nasuti vsajenemu drevesu, da mu zmzlina ne škoduje. Prihodnjo spomlad se pa ta zemlja lahko krog in krog drevesa naspe.

Nikakor pa ne smemo prepozno jeseni dreves presajati. Če po tri- do šest-dnevni zmrzlini in snegu nastopi zopet toplejše vreme, vendar je treba varno presajati, ker se zemlja potem po snežnici zelo zmrazi. Če tudi se je zemlja na videz popolnoma stajala, nahaja se pod zemljo vendar še mnogo ledenih drobcev, kateri ovirajo rast koreniniam. To se večkrat pripeti, sadjarji pa mislijo na vse druge vzroke, zakaj se drevo ni prijelo, in na zadnje mora zategadelj samo nedolžno drevesce po krivici biti krivo.

Sploh se ponašajo spomladi vsajena drevesa veliko bolje mimo onih, ki so bila vsajena jeseni; vendar je srečna rast od kraja in zemlje, kjer je drevo vsajeno bilo, tako zelo odvisna, da se v obče ne more za gotovo reči, ali je spomladanjska ali jesenska saditev boljša. Če je moči jeseni tako zgodaj drevesa saditi, da se ukoreninijo po novih koreniniah, potem je to vsekakor boljše, kajti prihodnjo spomlad rastejo potem uže čvrsto v rahli in gorki zemlji.

Vsako drevo je, bodisi jeseni ali pa spomladi vsajeno, bolno, dokler ne pože ne novih koreninic, kajti dokler ni v zvezi s prstjo, ne more tudi od nje za rast potrebne gorkote dobivati. Zato večkrat pozebejo pozno jeseni vsajena drevesa, ker ne dobivajo potrebne toplote.

Prav dobro tekne vsajenemu drevesu, kadar je sadimo: 1. če mu korenine porežemo; 2. če mu okoli korenin naspemo mešanega gnoja (komposta); 3. če mu položimo nekoliko ovsenih ali ječmenovih zrn koreninam pod krono; 4. če mu dobro prilijemo; 5. če mu deblo do krone ovijemo s slamo, katera je brani suhim vetrovom meseca sušča.

Če nekatera prav skrbno vsajena drevesa nočejo pognati, treba jih je v drugi polovici maja meseca ali ob začetku rožnika zopet iz zemlje vzeti in jim korenine zopet porezati, postaviti drevesa za eno uro v vodo in ja potem v novič saditi, dobro jim priliti in okoli njih nekoliko komposta položiti. Že čez 8 dni začno poganjati.

Raznotere vrtnarske reči.

Osušeno drevje. Kdor sadnega drevja naroči pozno spomladi, pripeti se mu lahko, da dobi osušenega, kateremu je lubad nagrbnčena. Tako drevje popraviš, ako je hitro zakoplješ kakega pol metra globoko v zemljo. Čez 2 ali 3 dni postane lubad zopet gladka, in drevje lahko sadiš.

Ali naj sadimo malo ali mnogo sadnih vrst? Ako ima gospodar v hlevu 5 ali 6 raznih govejih plemen, na njivi pa 5 do 10 vrst ječmena ali družega žita, in sicer ne zato, ker ga to veseli, ampak ker hoče pridelke svoje dobro prodati, potem se mu bode vsak trezno misleč gospodar smijal. Ako pa ima v sadovnjaku 10, 20 ali celo 50 sadnih vrst, ne zdi se pa nikomur čudno. Kedaj se bodo vender naši sadjarji vzpametovali in izpoznali, da ni hujšega zla v sadjarstvu, nego če sadimo premnogih sadnih vrst. Noben sadni trgovec ne kupuje 10 ali več sadnih vrst skupaj pomešanih, vedno pa je lahko prodati največo množico sadja od ene same pa dobre vrste.

Ako hočeš odpraviti črve iz loncev, v katerih gojiš cvetice, tedaj zalivaj nekaj časa cveticam z vodo, v kateri si kuhaj orehovo listje. Ta voda pomori vse črve in ne škodi prav nič rastlinam.

Lepotične rastline, katere vsadiš v nove lonce. nikdar rade ne uspevajo prvi čas. Zgana glina sesa iz prsti vodo, in prst se krči ter naredi praznino med posodo in sabo. Voda, s katero prilivaš, izteče hitro po tej praznini iz posode. Da odpraviš to nepriliko, namakaj nove lonce, predno vanje sadiš, nekaj časa v vodi.

Izvrstna prst za gnojne in gorke grede je tista, katere nabereš po travnikih in pašnikih po krtinah. Naberi je pa jeseni, deni jo na kup ter jo večkrat premeči. Ako je zelo mastna, moraš jo seveda s peskom pomešati. Tudi cveticam v loncih se kaj dobro prilega.

Kakšna sadna drevesa pozebejo poprej? Kolikor bolj so dozorele enoletne mladike, tem manjša je nevarnost, da bi pozebla drevesa. Čim bolj gorko in suho je lilo poletje pred zimo, tem manjša jo nevarnost, da bi pozebla drevesa, zato ker ravno od poletnje toplote je odvisna zrelost enoletnih mladik. Mokra poletja so torej nevarnejša drevju, da pozebe. Res je sicer, da hud mrzaz izjemno tudi popolnoma zrel les pomori, ali na srečo takih nenavadnih mrzazov pri nas navadno ni.